

de ontnuchterende werkelijkheid gezien: op de planken, te midden van den toover, de vermoeide of volksch-brutale gezichten, en achter de schermen de eenzaamheid, de versuffende vermoeienis na de inspanning, het vulgaire der trones, het laisser-aller na het vertoon, de onmenselijke inspanning bij het aanleeren van het beroep, en dan vooral hun leed, hunne eenzaamheid. Men lette b.v. op dat heerlijke „Danseresje” (nr. 9, van 1879) met den hemelsblauwen strik om haar middel en de teere roze voetjes, met daartegenover den suggestieven leegteklank van den donkeren kop, pijnlijk doorklinkend in de ijle van de armoedige dansklas; of nog op dat „Zittend Danseresje” (nr. 129 van '85) haar kous optrekkend, met dat uitgesperde been dat als een obsessie werkt en waarin we al de taaie veerkracht van het tot het uiterste getrainde lichaam voelen, terwijl in den ineengezakten rug en het doffe gelaat de doodende verlatenheid en armoede weegt. Waar de harde training een hooger adelen aan het paard geeft, steekt daarentegen in de inspanning der danseresjes een verbeestend accent.

Als materiaal gebruikte hij in die onderwerpen bij voorkeur de pastel, die hij tot een verbazend rijk expressiemiddel verhief; daarmee verkreeg hij zuiverheden en rauwheden van kleur, gepaard met vastheid van vorm en felheid van modelé, die niemand vóór hem ooit bereikte.

Men noemt Degas een der grootste teekenaars van alle tijden. De lijn wist hij op te voeren tot een wonder van artistieke zuiverheid. Meester in het snappen der beweging in het afzonderlijk figuur, munt hij evengoed uit in het componeeren, in het herhalen van gelijke rhythmien en in het harmonisch verbinden van verschillende bewegingen. Geen die raker het eigene rythme van elken dans uitbeeldde. Maar ook daar, waar het hem om de schoonheid der beweging gaat, valt, bij nader bekijken, na den eersten indruk van feeërieke straling der kleur en onstoffelijkheid der arabeske, in de vermoeide gezichten, den gebroken lach of de krampachtige inspanning op, en in de eigene structuur der figuren treft ons opnieuw de onverbidde scherp blik van den ziener.

In zijn laatste werken verrast hij door de grootheid van zijn visie, met een voorkeur voor het fragmentarisch geziene: rompen of figuren aan de borst oversneden, machtig van boetseering, gistend van actief, innerlijk leven door de felle bewogenheid van de lijn als bij uiterste krachtinspanning bedwongen. Alweer komt de late Bruegel hierbij vóór onzen geest en de spreekwoordelijk geworden, brute kracht van een Permeke. De „Vrouw die uit haar Bad stapt” (nr. 182 van ± 1900), de „Vrouw die zich de Dij wast” (nr. 183), de „Vrouw in het Bad” (nr. 49 van ± 1892) kan men alleen vergelijken met het laat werk van de allergrootsten; als bij Rembrandt of Tiziaan zit de visionnaire scheppingskracht in den geheimen volklank der kleur, als uit de ongekende diepten der aarde opdoemend, en